

Rozumíme architektuře

poznávací hra

Myslíte si, že své město znáte dobře? Že vás tu už nic nového nepřekvapí? Zkuste si s námi zahrát tuto hru a uvidíte, že i v Sedlci-Prčici na vás čeká řada zajímavostí, kterých jste si možná dosud nevšimli.

Když se řekne arkáda, balustráda, maskaron, pilastr..., jen odborník na architekturu ví, o čem je řeč. Přitom kolem nich každý den chodíme a máme je pravidelně na očích, aniž bychom tušili, že jde o architektonické prvky, někdy velmi staré, rozhodně ale zajímavé. Pusťte se s námi do jejich objevování, hledejte s námi záhady architektury. Zažijte dobrodružnou výpravu po našem městě.

Pro úspěšné zvládnutí této hry musíte podniknout procházku městskou památkovou zónou Sedlec-Prčice. Připravili jsme tu pro vás 15 zastavení s 21 objekty. Ty musíte nalézt a správně vyřešit zadání. Pak budete moci pokračovat dál.

Na konci cesty zjistíte, že své město znáte zase o něco lépe a možná sami přijdete na další příklady. Na třicet nejrychlejších řešitelů pak čeká i sladká odměna (k vyzvednutí na infocentru v Prčici).

Hra je vhodná pro děti od 10 let, s pomocí ji ale zvládnou i mladší.

Projekt je součástí festivalu Dny evropského dědictví: Architektonické dědictví, který pro rok 2025 vyhlásilo Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska. Připravilo město Sedlec-Prčice.

Autor textů Alice Valsová, zdroj informací internetová encyklopedie Wikipedie.

Seznam zastavení (vyznačena na přiložené mapě):

Arkáda (7.)
 Arkýř (15.)
 Atika (10.)
 Balkon (11.)
 Balustráda (13.)
 Cimbuří (1.)
 Domovní znamení (14.)

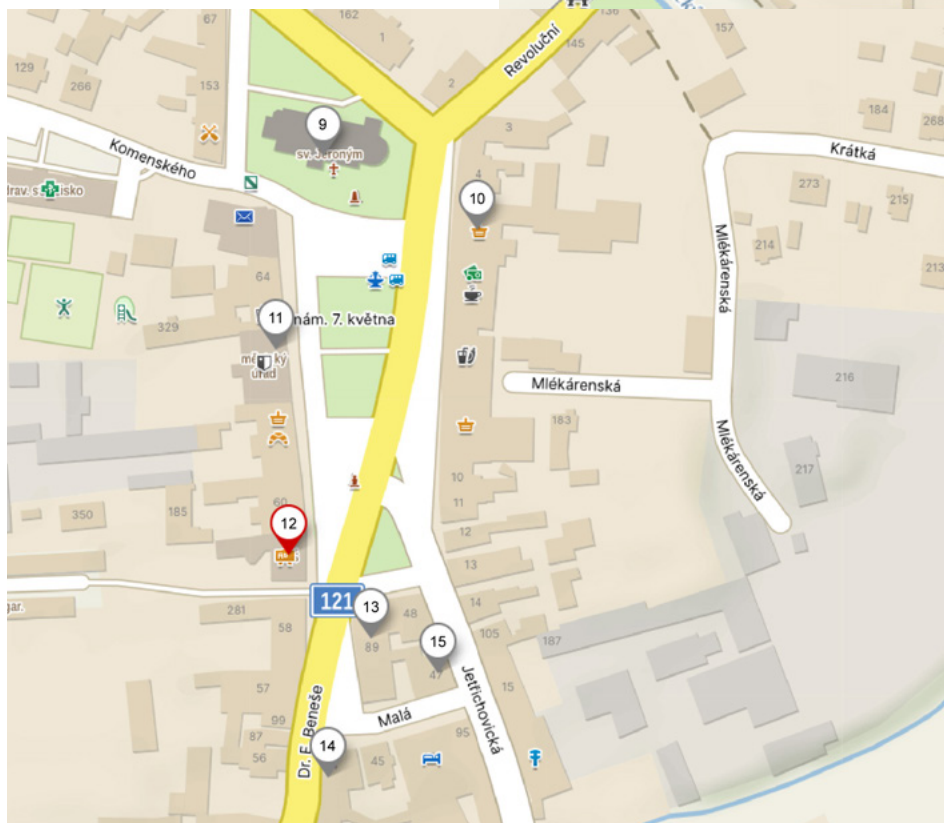
Kašna (4.)
 Klenák (8.)
 Lucerna (3.)
 Markýza (12.)
 Maskaron (4.)
 Nárožník (6.)
 Ostění a šambrána (5.)

Piedestal (8.)
 Pilastr (3.)
 Sanktusník (9.)
 Sgrafito (3.)
 Štít (2.)
 Římsa (13.)

Prčice

Sedlec

1. zastavení

Cimbuří

Tento typický prvek, známý z některých hradů, zvládne namalovat jedním tahem každé malé dítě. Jsou to ty známé „zuby“ na vrcholu hradeb. Ve skutečnosti šlo o důmyslný obranný prvek, který sloužil obráncům se mezi stínky (zuby) lépe skrýt před palbou a pak krytě zaútočit na nepřítele dole pod hradbami.

Takový typ hradeb znali již starověcí Řekové a Římané a využíván byl tisíce let. Zhruba na konci 14. století se u cimbuří začaly zužovat proluky a rozšiřovat stínky, až došlo k přeměně proluk jen v malá okénka (střílny) a cimbuří jakožto obranný prvek zaniklo. I nadále však zůstávalo jako prvek ozdobný.

Líbil se i někdejšími představitelům Prčice, kteří si nechali takto ozdobit jednu významnou obecní budovu. Tu roku 1884 postavil zednický a tesařský mistr Josef Schreiber a vy jistě snadno odhalíte, o kterou budovu v historizujícím slohu se jedná. My ještě dodáme, že pozemek pro stavbu zakoupila obec za 2000 zlatých od manželů Jana a Karolíny Pištěkových, základní kámen byl položen 30. června 1884 a stavba stála 9720 zlatých a 78 krejcarů. Roku 1885 ji ještě doplnily věžní hodiny od pražského hodináře Josefa Plesnivého. Stály tehdy 250 zlatých.

Otázka: Budova, kterou cimbuří zdobí, v minulosti sloužila jako?

- a) radnice
- b) hospoda
- c) pošta
- d) policejní stanice

(můžete označit i více možností)

2. zastavení

Štít

To, co na domě upoutá na první pohled, tedy jeho přední strana v místech, kde fasáda plynule přechází do sedla střechy, tomu se v architektuře říká štít. Právě schopnost štítů být z dálky vidět skýtala majitelům domů příležitost předvést okolnímu světu, že „na to mají“ a štíty si nechávali bohatě zdobit nejrůznějšími ornamenty. Ty se lišily způsobem zpracování, kraj od kraje i podle doby vzniku. Jiné zdobnosti dosáhly štíty v pozdní gotice, jiné v době renesance a baroka, kdy doznaly asi největšího rozmachu, a jiné v dalších stavebních obdobích. Někdy štíty budovu do výšky výrazně přesahovaly a působily dojmem dalšího patra (nepravé patro).

Pro české prostředí jsou typické zdobné štíty vesnických jihočeských dvorů, takzvané selské baroko. Na horách a v některých dalších regionech se zase setkáme s dřevěnými štíty z různě symetricky poskládaných prken, někdy i ozdobně vyřezávaných. Takovým štítům se říká lomenice (i ty lze v Sedlci a Prčici spatřit).

Při procházce po Sedlci-Prčici můžete obdivovat řadu zajímavě řešených štítů. Ten, před kterým právě stojíte (čp. 138), na svou opravu teprve čeká, až jí projde, bude to jeden z nejkrásnějších domů na náměstí.

Otázka: Který z domů na 6 fotografiích nemá štít (správně je jen jedna možnost).

.....

a)

b)

c)

d)

e)

f)

3. zastavení

U tohoto zastavení se trochu pozdržíme. Máme tu totiž co objevovat.

Pilastr

Nejprve se zastavíme u brány. Máme tu výraz, který zní sice hodně odborně, ale ve skutečnosti jde o ozdobný prvek na fasádě, který připomíná sloup. Je ale placatý, nic nepodpírá a má pouze dekorativní účel. Vystupuje ze stěny a bývá opatřen patkou a hlavicí. Někdy bývá i barevně oddělen od okolní fasády. Už ho vidíte?

Lucerna

Dalším prvkem je lucerna. Nerozhlížejte se ale po lampách veřejného osvětlení, jde o úplně jinou lucernu. Hlavu budete muset zvednout pěkně vysoko, abyste ji odhalili. Je to totiž jakýsi nástavec s okny nebo sloupky na vrcholku kupole nebo věže. Prostupovalo jím přírodní světlo (proto ten název lucerna) a zároveň sloužil i jako zastřešení okulu (středního otvoru na vrcholu kupole). Někdy byla na střeše ale jen pro parádu.

Sgrafito

Při procházce některým historickým centrem, například v Prachaticích, Telči, Slavonicích, Českém Krumlově, nebo při návštěvě zámku Doudleby, v Litomyšli, Kroměříži, Březnici, Nelahozevsi, Velkých Losinách..., nás na první pohled upoutá překrásně zdobené fasády. Jsou vytvořeny technikou zvanou sgrafito. Jde o velmi starou techniku, která vznikla a prodělala největší rozkvět v renesanci. Princip spočívá v nanesení bílé vrstvy omítky na spodní tmavou vrstvu (podle tradičního renesančního způsobu obarvenou jemně mletým uhlím nebo popelem ze spálené slámy). Bílá vrstva se pak ještě začerstva odstraní (vyškrabováním a dalšími technikami – třeba jako když o Velikonocích vyškrabujeme obarvená vajíčka) a odhalená barevná spodní vrstva vytvoří požadovanou kresbu. Když je postup opačný, tedy když je spodní omítka světlá a vzory jsou proškrabovány do svrchní tmavé omítky, vzniká tzv. kontrastgrafito.

Motivy sgrafit bývají figurální nebo i ornamentální, charakteristická jsou obdélníková tzv. psaníčka. Odtud i název, *sgrafito* = *obálka*.

Pro vás nebude jistě zatěžko sgrafito odhalit.

A je tu soutěžní otázka.

Kterému světcovi je zasvěcen kostel, kde najdeme pilastr, lucernu a sgrafito?

- a) svatému Vavřinci
- b) svatému Martinovi
- c) svatému Jeronýmovi

My už jen dodáme, že kostel byl založen ve slohu románském současně s rodovým sídlem Vítkovců, tzn. nejpozději ve 12. století. Při požáru v roce 1701 byla téměř celá Prčice zničena. Požáru se nevyhnul ani kostel, shořely krovy nad lodí i ve věži a spadly zvony. Za patronátu Jana Víta Malovce z Malovic byl v roce 1730 kostel opraven, věž byla zvýšena a barokně zastřešena. V roce 1731 byly do kostela pořízeny nádherné barokní varhany. Ty zhotovil věhlasný varhanářský mistr Bedřich Semrád ze Sedlce. Barokní oltář dal pak v roce 1817 opravit další prčický mecenáš Karel Burka.

Pilastry na bráně kostela a na přčické nemocnici

Ukázka pilastru na úřednickém domku u přčického zámku

Lucerna na věži kostela

Detail sgrafita

Věž kostela v Prčici

4. zastavení

Kašna

Co je to kašna ví každý – nádrž na vodu, případně zdroj vody. V Sedlci-Prčici se na veřejných prostranstvích nacházejí dvě kašny, třetí se změnila na zakrytou studnu. Ta, která tu stojí od roku 1891 (jak prozrazuje letopočet na její kamenné obrubě) v sobě skrývá i pohnutý příběh.

O přívod pitné vody do Prčice se zasloužil Karel Burka, někdejší zámecký pán a majitel přčického panství. Regionální historik Čeněk Habart o tomto Burkově kroku píše: „V městečku cítil se zvláště v suchém počasí nedostatek čisté vody; Burka zahradil potud pustý rybník »Pstruhový« zvaný, proto že se v něm za stara pstruhy chovali, položený u paty rozsáhlého pohoří, tři čtvrtě hodiny od místa, do něhož pramenitá čistá voda vtéká, a odtud položil trouby až do městečka. I byla to radost nemalá a vše se sbíhalo, když jednoho dne v měsíci červnu 1821 mimo nadání u prostřed náměstí veselý vodotrysk hojně proudy zdravé, pramenité vody občanům přiváděl.“

Tento i další velkolepé činy, které pro městečko Burka vykonal, ho bohužel přivedly doslova „na buben“, takže panství i sebe a manželku uvrhl do dluhů a dožívali v chudobě. Prčičtí mu ale ani po letech nepřestali být vděční a na věčnou památku po něm pojmenovali most a ulici. Kašna je dodnes ozdobou města.

Maskaron

My si ale všimneme i jedné její ozdoby. Jde o takzvaný maskaron. Zní to trochu jako makarón, ale k jídlu rozhodně není. Ve skutečnosti je to plastický zdobný motiv v podobě lidské tváře, ale třeba i nějaký fantaskní obličej (čert, elf, andílek, květ) nebo zvířecí tváře (lev, pes, kočka, medvěd), který je hojně využíván na fasádách, v interiérech, ale třeba i jako chrlič vody na kašnách. A to jsme vám už hodně napověděli. Takže počítejte!

Otázka: Kolik maskaronů je na kašně?

Kašna v Prčici z roku 1891

Bývalá kašna v Sedlci

Ukázka maskaronu na domě čp. 87 v Sedlci

5. zastavení

Ostění a šambrána

Na tomto domě, který patří k jedněm z nejkrásnějších v Prčici, si vysvětlíme hned dva architektonické prvky. Na první pohled se tváří jako jedno a to samé, mají i stejný účel – ozdobně lemovat okna a dveře – ale přece jen jde o dvě naprosto různé záležitosti. Ostěním se rozumí prvek vytesaný z kamene, případně provedený z cihel (tvarovek) nebo dřevěných trámů kolem oken a dveří. Je pevně zabudovaný do zdi a často nese úchyty pro okenní nebo dvevní křídla, ale i pásy zdíva nad sebou a celkově zpevňuje stěny stavby.

Oproti tomu šambrána je pouze dekorativní prvek, jakási vystupující obruba kolem oken a dveří, a na fasádu je dodatečně přidělaná, případně je jen namalovaná jinou barvou.

Zatímco ostění se hojně používalo až do 18. století, kdy bylo nahrazeno jinými technologickými postupy, šambrány můžeme vidět dodnes a jsou stále oblíbenou dekorační technikou.

Dům s číslem popisným 6 je součástí historické zástavby náměstí v Prčici. V průběhu několika století zanechaly šťastné i nešťastné osudy obyvatel domu v jeho zdech výraznou atmosféru. Ve čtyřicátých letech 19. století koupila dům židovská rodina Alexandra Frieda, který zde v roce 1852 založil rodinnou firmu na „výrobu likérů a lihovin a velkoobchod zbožím koloniálním, vínem a octem“. Firma s názvem „Alexandr Fried a syn“ zde působila až do roku 1942. Ani příslušníci

rodiny Friedů se ale nevyhnuli nuceným transportům do koncentračních táborů. Všichni zahynuli v táboře Osvětim v roce 1943.

Od roku 1947 v objektu působilo hospodářské družstvo. V hospodářských budovách byl ustájen dobytek, byla zde zřízena výkupna obilí a obchod s koloniálním zbožím. V roce 1963 se družstvo přejmenovalo na Zemědělský nákupní a zásobovací podnik. Roku 2001 byl celý objekt zcela opuštěn. V roce 2003 ho koupil Mgr. Zdeněk Sedláček a začal s rekonstrukcí. Zřídil zde komunitní centrum a pořádá tu různé kulturní a společenské akce. Nyní dům slouží jako obytný prostor a kavárna.

Dům čp. 6 na náměstí v Prčici

Otázka: Jak se jmenuje náměstí, na kterém tento dům stojí?

- a) Karlovo
- b) Velké
- c) Vítkovo

6. zastavení

Nárožník

Není asi smutnějšího údělu, než jaký mají nárožníky čili nárožní kameny. Co ty musejí všechno schytat...?! Snad proto je kdysi kameníci tvarovali do nejrůznějších podob, někdy až malých uměleckých děl. Ale i ty úplně obyčejné nárožníky jsou alespoň krásně vyhlazené. A účel?

Ne. Nejsou tu proto, aby na ně cíkal kdejaký pes, dokonce i ... Tak raději pojďme kousek stranou. Ve skutečnosti jsou to ochranné patníky, které chránily nároží domů, aby je projíždějící povozy, kočáry a později i auta nepoškodily. Dnes jsou nahrazovány kovovými nebo betonovými sloupky.

Mnoho takových nárožních kamenů už vzalo za své a v lepším případě skončily jako okrasa na soukromých zahradách, ale přece jen můžeme ještě sem tam nějaký ten patník vidět. I u nás. Už jste ho objevili?

Otázka: Na kterém rohu náš nárožník stojí?

- a) Na rohu Vítkova náměstí a ulice Karla Burky
- b) Na rohu náměstí 7. května a Sedlčanské ulice
- c) Na rohu Vítkova náměstí a Potoční ulice

Nárožník v Prácheň

Ukázky dalších nárožních kamenů v Praze na Perštýně

7. zastavení

Arkáda

Na této budově si povšimneme stavebního prvku architektury, který se nazývá arkáda (z lat. *arcus*, *oblouk*). Jde o oblouk nesený svislými podporami – pilíři nebo sloupy. Řada takových oblouků pak tvoří takzvané sloupové řady – otevřené nebo, jako v našem případě, uzavřené.

Prčická nemocnice, později léčebna dlouhodobě nemocných, je jednou z nejstarších nemocnic ve střední Evropě a od začátku byla spojena s klášterem milosrdných sester řádu sv. Karla Boromejského. Byla postavena díky přčickému rodákovi, arcibiskupu Ivoňskému Františkovi de Paula Pištěkovi, který obci daroval pozemek v místě svého rodného domu i finanční prostředky na její vybudování. Svůj provoz nemocnice zahájila v létě roku 1845.

Otázka je snadná. Kolik arkádových oblouků tvoří sloupový řád na této budově?

- a) 8
- b) 7
- c) 6

Prčická nemocnice

8. zastavení

Z Prácheň kolem budovy přčického zámku se dostáváme na most. Byl postaven mezi roky 1815 až 1823 pražským měšťanem a spolumajitelem přčického panství. Do té doby vedla mezi Sedlčany a Prácheň jen blátivá cesta přes bažinaté louky. Most byl vyzděn z kamene se třemi klenutými oblouky. Jeho délka je 200 m, šířka 10 m.

Na zděném hrázení mostu jsou umístěny pískovcové sochy sv. Floriana a sv. Jana Nepomuckého, které jsou dílem významného českého sochaře Ignáce (Michala) Platzera mladšího.

Klenák

Napadlo vás někdy, jak asi naši předkové postavili všechny ty oblouky na mostech, nad okny a vchody, v kostelech a chrámech, ale i ve sklepech a chodbách? Dnešní stavitel by jednoduše použil obloukový prefabrikát nebo by si ho vytiskl pomocí 3D tisku, ale to v dřívějších

dobách neznali. Jak si tedy poradili? Chytře. Využili fyzickou veličinu zvanou tlak. Sestavili k sobě natěsno několik šikmo (kónicky) tesaných dílců – klenáků. Ty bývaly z kamene, pálené hlíny, případně z

Kamenná klenba z klenáků

betonu. Někdy byly tyto klenáky úmyslně zvýrazněny, jindy splynuly s okolní omítkou.

Každý díl měl svůj charakteristický tvar a význam: Nejnižše uložený kámen v oblouku nebo klenbě se nazývá pata klenby (patice), horní kámen je klenák vrcholový, středový kámen – svorník. Člověk až žasne, že i po tolika letech, ba stoletích, díly stále drží u sebe a klenba se nezhroutí.

Když se kolem sebe trochu rozhlédnete, snadno odhalíte příklady klenby pomocí klenáků. Pro ten, který máme na mysli, ale budete muset sejít z chodníku. Nachází se totiž pod silnicí... Ale to bychom už moc napovídali. Tak tradá za klenákem!

Piedestal

Slovo piedestal pochází z francouzského *piédestal*, italského *pedistallo*, a znamená podstavec, podporu, sokl u sochy, pomníku, sloupu... Mívá různé geometrické tvary, někdy je jen jednoduchý, jindy ozdobný. Když pak o někom zaslechnete že „stojí na piedestalu“, znamená to, že je ten člověk hodně vážený, slavný, důležitý.

Příkladů piedestalu je v našem městě dost, vy jste právě prošli kolem dvou z nich. Víte kde?

Otázka:

Jak se jmenoval štedrý mecenáš, který nechal postavit most mezi Prčicí a Sedlcem? Prozradíme, že je most po něm i pojmenován. Máme tedy také Karlův most.

- a) Karel Kryl
- b) Karel IV.
- c) Karel Burka

9. zastavení

Dostali jsme se do Sedlce, druhé místní části dvouměstí Sedlec-Prčice. A i zde máme co obdivovat.

Při vstupu na sedlecké náměstí nelze minout kostel. Tak si k němu něco povíme.

Sedlecký kostel byl postaven na přelomu 11. a 12. století v románském slohu a kolem něj byl založen hřbitov ohrazený kamennou zdí. Během 14. a 15. století došlo ke gotické přestavbě a v 17. století byl plochý dřevěný strop chrámové lodi nahrazen křížovou klenbou. V této podobě se kostel dochoval až do 19. století. V roce 1819 byl na západní straně proražen druhý prostornější vchod. V roce 1855 byl u kostela zrušen starodávný hřbitov a v roce 1874 byla z části upravena a zvýšena věž, která dostala štíhlou jehlanovitou střechu. V letech 1898 a 1899 pak byla zbouraná celá loď kostela a nahrazena současnou novorománskou stavbou. Varhany pocházejí z roku 1899.

Sanktusník

Už jsme si vysvětlili, co znamená malá věžička na kostelní kupoli. Ale na střeše kostela se můžeme setkat i s další malou věžičkou. A tou je sanktusník. Bývá umístěn na hřebeni střechy obvykle zhruba nad hlavním oltářem, méně často nad hlavní lodí nebo nad křížením lodí. A účel? Ten je jednoduchý, je v něm zavěšen malý

Sanktusník na střeše kostela v Sedlci

Prčický most na fotografii z roku 1912

Sochy na prčickém mostě, svatý Florián a svatý Jan Nepomucký

zvon obsluhovatelný zevnitř kostela. Je používán při zpěvu *Sanctus* a při části bohoslužby zvané pozdvihování; odtud je odvozen i jeho název „sanktusníkový zvon“. A přesně takový sanktusník je i na střeše sedleckého kostela. A nám zbývá už jen doplnit, jak se tento kostel jmenuje.

Otázka: Je to kostel

- a) svatého Jeronýma
- b) svatého Bartoloměje
- c) Santa Maria Maggiore

Sedlecký kostel před přestavbou kolem roku 1895 a po ní, kolem roku 1900

10. zastavení

Jdeme dál. Další zajímavou stavbou na sedleckém náměstí je budova, která byla kdysi záložnou, hotelem i kinem. A zdobí ji prvek, který se nazývá atika.

Atika

Z francouzského výrazu *étage attique* = *atické patro* vzešlým zkráceným názvem atika je označován dekorativní architektonický prvek, který prodlužuje fasádu budovy nad hlavní (korunní) římsu tak, že opticky zvyšuje budovu a při pohledu z ulice částečně zakrývá střechu. Může probíhat po celé délce fasády nebo být uplatněna pouze na části budovy a zdůrazňovat například nároží. Je vždy vodorovně ukončena, ovšem může na ní být ještě nasazený štít či řada štítů a může být osazena ozdobnými vázami, sochami či dalšími dekorativními prvky.

Zjednodušeně, je to takové malé, pěkně ozdobené zábradlíčko na okraji střechy a vy, když zvednete trochu oči, ji uvidíte.

Otázka: Podle kterého města se jmenuje dům, na kterém se atika nachází? (Napovíme, že se podle něho nazývá i údolí, ve kterém leží Sedlec-Prčice)

- a) Řím
- b) Merano
- c) Milán

Dnes je tu obchod, dříve tu bývala záložna (banka), hotel a dokonce i kinosál

11. zastavení

Dostali jsme se do centra náměstí, kde v minulosti stály domy nejvýznamnějších měšťanů. Budova s číslem popisným 62, dnes městský úřad, tu stojí od roku 1850. Po velkém požáru, který postihl Sedlec 2. srpna 1845, ji na základech svého vyhořelého domu pro účely města a c. k. okresního úřadu nechal postavit bohatý sedlecký občan Leopold Černický. Původní radnice se do té doby nacházela v domě vedlejším, v čp. 61, kde se proto doposud říká „Na Rychtě“.

Budovu zdobí další architektonický prvek, kterým je všem dobře známý balkon. Ale i on prošel svým vývojem.

Balkon

I tak obyčejná věc, jakou je balkon, skrývá mnohá tajemství. Víte kupříkladu, že název balkon (balkón) přišel do češtiny přes němčinu, francouzštinu a italštinu a pochází z germánského *balke* = *trám*?

Obliba balkonů začíná v italské renesanci, kde balkon sloužil jednak k pobytu na čerstvém vzduchu a slunci, ale zároveň byl ozdobou

budovy. Některé balkony slouží i k slavnostním účelům, jako například prezidentský balkon na třetím nádvoří Pražského hradu nebo balkon baziliky svatého Petra v Římě, odkud dává požehnání papež.

Balkony nejsou jen venkovní, ale i vnitřní a spolu s lóžemi patří k vybavení divadel, koncertních a kongresových sálů i sportovních hal. V kostelích a modlitebnách se podobné konstrukce pro věřící (často po stranách) nazývají empory a pro hudebníky a zpěváky (v zadní části lodi) zase kruchta

Pro 20. století je charakteristické civilní využití balkonů jako součást rodinných domů nebo panelových sídlištních bloků budovaných v druhé polovině 20. století.

Otázka:

Ale vraťme se k radnici. Jak se říká nejvyššímu představiteli města, který má na radnici úřad?

- a) prezident
- b) rychtář
- c) ministr
- d) starosta

Budovu radnice v Sedlci-Prčici zdobí balkon

Před požárem bývala sedlecká radnice (rychta) v sousední budově

12. zastavení

Markýza

Ne, teď se nebudeme bavit o žádné francouzské šlechtici, zajímá nás markýza jako jeden ze stavebních prvků. Je to lehká konstrukce (plátěná, dřevěná, kovová, ze skla, polykarbonátu apod.) umístěná nad vchodem domu, oknem či balkonem. Často se také používá k zastínění teras nebo zastřešení pergol. Současné markýzy jsou také vodotěsné a umožňují posezení za téměř libovolného počasí. Nejčastěji se s nimi můžeme setkat u venkovních posezení kaváren a restaurací. Secesní architektura přinesla zvláště nápadité, bohatě zdobené a často prosklené markýzy – příkladem může být markýza nad vstupem do Obecního domu v Praze. Nemusíme však jezdit do Prahy, abychom secesní markýzu mohli obdivovat. Stačí zajít do Sedlce k domu číslo popisné 59.

Ve druhé polovině 19. století na jeho místě stála nemovitost manželů Kepkových s poměrně velkou zahradou. Kolem roku 1880 nemovitost koupila obec sedlecká s úmyslem postavit zde školu. Nechala vypracovat projekt, ve kterém se počítalo i s tělocvičnou a bytem správce. Protože ale nesehnala potřebné peníze, postavila nakonec jen malý přízemní objekt se dvěma třídami. Když se konečně začalo blýskat na lepší časy a roku 1903 se podařilo získat ještě větší pozemek na stavbu velké školy (té, která byla 7. května 1945 vypálena nacisty), ostatní objekty, kde byly dosud školní třídy umístěny, rychle prodala, aby měla na záměr dostatek financí. Byla mezi nimi i tato nemovitost na konci náměstí.

Koupil ji MUDr. Linhart, nechal ji výrazně zvětšit a dům dostal krásný secesní vzhled. Když pak na jaře roku 1946 doktor Linhart

Secesní markýza – čelní a boční pohled

zemřel, přešla budova opět do majetku města. A vrátila se sem i škola, i když s poněkud jiným zaměřením. Ta tu sídlí dodnes.

Otázka:

Jaká instituce nyní v budově sídlí?

- a) mateřská škola
- b) základní umělecká škola
- c) jazyková škola

13. zastavení

Na místě „okresního domu“ stávala odedávna sedlecká škola. První písemná zmínka o existenci školy pochází z první poloviny 17. století, ale je více než pravděpodobné, že zde bývala ještě daleko dříve. Budova byla příliš malá a v jedné třídě se tísnilo velké množství žáků (kupříkladu v roce 1828 navštěvovalo školu 200 žáků). Proto byla v roce 1856 zvýšena o jedno patro. Když byla v roce 1905 otevřena nová škola, byla budova přestavěna pro účely c. k. okresního úřadu. Následně sloužila jako bytový dům a v roce 2020 prošla významnou přestavbou. V dolní části je v ní umístěno komunitní centrum a sídlí zde pečovatelská služba, v hořejším patře jsou byty.

Na této budově můžeme najít hned několik zajímavých stavebních prvků.

Balustráda

A máme tu další prvek s docela složitým názvem. Ale vsadím se, že jste se s balustrádou už určitě setkali někde na zámku nebo v nějakém městě. Není to totiž nic jiného než krásné ozdobené zábradlí, přesněji ty špriclíky, špringlíky, žbrlení..., jak chcete. Dřív si na nich dávali řemeslníci dost záležet a tvarovali je do různých kuzelek, váz, sloupků, kroucenin nebo vzájemně proplétaných prutů. Své uplatnění našla balustráda nejen jako zábradlí na schodištích, ale i na terasách, balkonech nebo jen

Ozdobná balustráda na střeše přičekého zámku

jako ozdoba na fasádách. Název balustráda je z francouzského slova *balustrade* = zábradlí, hrazení.

Balustrádu samozřejmě najdete na přičekém zámku, ale je součástí výzdoby také bývalého „okresáku“. Tak hlavu vzhůru a hledejte.

Římsa

Římsa je vystouplý kamenný, cihlový, dřevěný nebo štukový prvek, který vodorovně člení stěnu, částečně ji chrání před stékáním dešťové vody, ale především ji zdobí. Vyvinula se z překladů, které vystupovaly nad povrch a doslova si říkaly o to, aby byly dekorativně upraveny.

Kromě říms na budovách se hojně užívaly římsy i na hranách nábytku, na ostění dveří, na oltářích a lavicích, na kašnách, u ozdobných krbů a kamen. Už ji vidíte?

Otázka: Co v této budově nikdy nebylo?

- a) škola
- b) okresní úřad
- c) pošta

Ozdobná balustráda a římsa na bývalém okresním domě v Sedlci

14. zastavení

Kousek od náměstí se nachází objekt dnešního penzionu Dalmo. Kdysi to byly domy bohatých měšťanů, kteří na svém bydlení rozhodně nešetřili.

Domovní znamení

Zdobné a často velmi originální prvky nad domovními dveřmi nebo ve štítech nebyly ničím jiným, než dávnou orientační pomůckou k označení domů v obcích a městech. Tematika domovních znamení bývala určena náboženstvím (ochranná znamení) nebo souvisela s heraldikou (šlechtické domy a paláce) případně profesními znaky majitele domu (řemeslnické štíty). Dům pak nesl podle znamení i své jméno: U tří růží, U rytíře, U zlaté koruny, U černé kočky, U zlatého hada... Ale čas od času se stalo, že se změnou majitelů se změnilo také domovní znamení. Jeden dům tak mohl v průběhu let nést i více jmen a pak mohlo snadno dojít k omylu. Tomu učinilo přítrž až úředně nařízené číslování domů (v Evropě od poloviny 18. stol., v Praze v roce 1770).

V Sedlci-Prčici můžete při své procházce objevit několik domovních znamení, stačí jen zvednout hlavu a s trochou pozornosti je jistě snadno objevíte.

Otázka: Jakou podobu má znamení na penzionu Dalmo?

- a) slunce
- b) měsíc
- c) hvězda

Domovní znamení mívala nejrůznější podoby

Ukázky dalších domovních znamení v Sedlci a Prčici

15. zastavení

Jsmo na konci, máme tu poslední 15. zastavení a u něj se skrývá zajímavý architektonický prvek zvaný arkýř.

Arkýř

Možná, že jste už tento výraz zaslechli například pro prohlídce některého hradu nebo zámku. Ale asi by vás ani nenapadlo, že bychom se s ním mohli setkat i v Sedlci-Prčici. A vidíte, máme ho tu. Arkýř je totiž výstupek vyčnívající z průčelí budovy nebo z jejího nároží, je to taková malička vystouplá místnůstka z rohu domu, obestavěný balkoník v patře. Ve středověku byly arkýře důležitou obrannou součástí budov. Zabezpečovaly lepší výhled na obrannou zeď a umožňovaly chráněnou střelbu proti útočníkům. Arkýře ale také často sloužily k umístění toalety (prevétu).

Arkýře se staly oblíbené rovněž v městské zástavbě u měšťanských domů, kdy se pyšně vypínaly nad ulicemi. Opravdu krásný arkýř zdobí také dům čp. 47 v Sedlci.

Otázka: Stříšku nad arkýřem zdobí

- a) kříž
- b) kohout
- c) kočka

Dům s arkýřem v Sedlci

Jste na konci naší poznávací cesty městskou památkovou zónou Sedlec-Prčice a také o něco chytřejší. Už víte, co to je arkáda, arkýř, atika, balkon, balustráda, cimbuří, domovní znamení, kašna, klenák, lucerna, markýza, maskaron, nárožník, ostění a šambrána, pedestal, pilastr, sanktusník, sgrafito, štít a římsa. Své znalosti teď budete moci uplatnit třeba při příští návštěvě některého hradu a zámku, ve škole, mezi kamarády nebo jen tak, při procházce našimi městy a vesnicemi.